

Кобилко Н.А.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ

СИМВОЛІКА «ЧУЖОГО» ПРОСТОРУ В РОМАНІ П. КУЛАКОВОЇ «Я ПАМ'ЯТАТИМУ ТВОЄ ОБЛИЧЧЯ»

***Анотація.** У статті досліджено символіку «чужого» простору в містичному трилері П. Кулакової «Я пам'ятатиму твоє обличчя». Проаналізовано суміжні та бінарно-опозиційні образи, пов'язані з простором, а саме дороги, дому, порога, озера, лісу, міста / села, реального світу / світу міфічних істот.*

***Ключові слова:** «чужий» / «свій» простір, образ-символ, локус, містичний трилер.*

***Kobylko N. Symbolism of “alien” space in P. Kulakova's novel “I will remember your face”.** The article examines the symbolism of “alien” space in P. Kulakova's mystical thriller “I will remember your face”. The author analyzes the adjacent and binary-oppositional images related to space, namely the road, home, threshold, lake, forest, city / village, real world / mythical creatures' world.*

***Key words:** “alien” / “own” space, image-symbol, locus, mystical thriller.*

Актуальність дослідження. Серед літературних жанрів, які сьогодні користуються чималою популярністю в читачів, слід виділити трилер. Хоча в його основі лежить кримінальний сюжет, дія рухається не до класичної розв'язки й пошуку вбивці, а навпаки, обростає новими злочинами. Важливу роль у композиції роману відіграє хронотоп. Разом із тим часопростір дозволяє відчувати унікальний світогляд автора, його систему цінностей, «бо ж наївно бачити в ньому лише спостерігача, який не впливає на процес. У трилерів автор поневолі розкриває допустимі для себе особисто суб'єктивні рамки моралі» [5, с. 399].

На сьогодні маємо чимало наукових розвідок, присвячених питанню трилеру, зокрема таких учених, як О. Вещиковаї, О. Гонюк, Д. Коваленко, О. Колесник, Л. Костецької, О. Мохначової, О. Орехової,

С. Філоненко, П. Хаботнякової, О. Шаф та ін. Досить ґрунтовно природу цього жанру, його структурно-функціональні та морфологічні особливості було досліджено А. Охріменко [4; 5]. Проте поза увагою літературознавців залишаються трилери сучасної української письменниці П. Кулакової.

Мета статті – дослідити символіку «чужого» простору в романі П. Кулакової «Я пам'ятатиму твоє обличчя».

Виклад основного матеріалу. Роман П. Кулакової «Я пам'ятатиму твоє обличчя» є першим у жанрі трилеру в доробку письменниці. На думку самої авторки, твір повинен мати не лише динамічний сюжет, який дозволяє читачу отримати дозу адреналіну, а й порушувати важливу проблему, яка змусить реципієнта задуматися [6]. Здебільшого за основу своїх романів письменниця бере реальні події, проте в «Я пам'ятатиму твоє обличчя» використано тільки дитячі спогади для опису місцевості. Можна зробити припущення, що це залежить від різновиду трилеру.

У романі «Я пам'ятатиму твоє обличчя» знаходимо ознаки містичного трилеру, що визначає специфіку художнього простору та особливості зображення персонажів твору. Просторові номінації мають символічні значення, найчастіше запозичені з усної народної творчості.

Опозицію «свій» / «чужий» варто розглядати з декількох точок зору. А. Охріменко наводить такі варіанти:

- 1) норма / відхилення від норми, де «своє» – це норма, «чуже» – антинорма, тобто все, що виходить межі «свого»;
- 2) розмежування світу, де «свій» – світ людський, реальний, «чужий» – оселя фантастичних або міфічних істот, ірреальний [4].

У романі «Я пам'ятатиму твоє обличчя» П. Кулакова використовує декілька бінарних опозицій: місто / село, реальний світ / світ міфічних істот. Медіатором між «своїм» і «чужим» простором виступає дорога. Цей образ у трилері є і конкретно-просторовим локусом, і наповненим метафоричним значенням. Шлях до села, яким вирушає головний герой роману Андрій, стає для нього можливістю оговтатися після смерті нареченої і спробою знайти справжнього вбивцю. Таким чином, дорога для чоловіка перетворюється на символ духовного оновлення, пошуку себе: «Я хотів змін – я їх отримаю» [3, с. 21]. Шлях як просторова реалія в романі поєднує бінарні образи міста й села. Зазвичай у трилерах місцем злочину виступає місто, яке є уособленням таємничого й небезпечного середовища. О. Колесник зазначає: «антураж трилеру – велике місто з

його складним, багатоукладним життям, і, перш за все – з низьким та повсякденним, і водночас – екзотичним та незвичним життям люмпенів та злочинців» [2, с. 237]. Здається, що герой тікає з міста, бо саме тут загинула його Юля, проте саме з приїздом у село починається серія моторошних убивств. Подібний прийом, тобто зміну середовища існування злочинця, П. Кулакова використовує і в романі «Дівчина, яку ми вбила».

Простір у трилері «Я пам'ятатиму твоє обличчя» є неоднорідним, він змінюється залежно від душевних переживань головних героїв. Так, на початку твору Андрій милується місцевістю: «Село розкинулось рідкою павутиною на пологих пагорбах. То тут, то там виднілись хатинки і поблискували бляхи дахів, бігали діти, гавкали пси, а край дороги паслися гуси і кози. Обабіч дороги, котра вела через усе село, тягнулися дерев'яні паркани й порослі різнотрав'ям рівчаки для дощової води» [3, с. 23]. Проте після жорстоких убивств сприйняття цих речей персонажем інше: він бачить лише розбиту дорогу, болото й кущі. Отже, через картину зовнішнього простору П. Кулакова розкриває внутрішнє сум'яття головного героя.

У романі «Я пам'ятатиму твоє обличчя» додаткові емоції в реципієнта викликає присутність містичного. Для цього авторка використовує образи української народної демонології, а саме русалки та відьми. Здавня існував звичай самогубців або нехрещених дітей ховати не на кладовищі, а в лісі, на роздоріжжі, у полі. Оскільки вони померли наглою смертю, то вірили, що їхні душі блукають по землі. В українській нижчій міфології знаходимо три образи русалки: молода дівчина, жінка й померла нехрещена дитина. «Хоча в українців русалки теж мають прямий зв'язок із зоною смерті, а відтак і здатність до екстраполяції самої смерті в інші сфери, тут вони не вважаються настільки фатально небезпечними» [1, с. 156]. Тому не завжди зустріч із русалкою несе смерть. У трилері «Я пам'ятатиму твоє обличчя» П. Кулакова особливого значення надає озеру з містичною назвою Чорне. Місцеві жителі вважали, що воно зачароване: «Ніщо не турбувало чорне, сонне плесо. Та попри якусь надприродну, загрозливу тишу озеро притягувало. Ця незрозуміла темрява й густота води ніби просили підійти ближче, торкнутися бодай пальцем» [3, с. 40]. Люди вірили, що в ньому живе міфічна істота, яка може їх затягнути до себе. Таким чином, озеро стає уособленням «чужого» простору, символом іншосвіту.

Відомо, що межа між «своїм» і «чужим» простором дуже хитка, тому на особливу увагу заслуговує образ дому біля водойми. За народнопоетичною традицією, дім є уособленням внутрішнього простору людини, «своєю» територією. Це духовне наповнення особистості з її радощами й переживаннями: «Будинок спав, просякнутий пилом і чужими спогадами. Напевно, раніше він і справді був гарним...» [3, с. 10]. Проте дім знаходиться на березі озера, тому головний герой починає відчувати чийось моторошну присутність, а згодом помічає марево дівчини. На нашу думку, варто наголосити ще на одному образі, пов'язаному з оселею, – порозі. Власне, він виступає своєрідною межею між «своїм» і «чужим» світом. Ступаючи за поріг, людина відразу стає незахищеною, адже потрапляє у простір, сповнений небезпеки. Можемо припустити, що дім є порятунком для Андрія, адже примару він бачить лише в шибці вікна: «Йому здалося: що ближче до озера, то чіткіше він чує Юлін голос» [3, с. 149]. У романі образи дому й жертви взаємопов'язані. Це слугує своєрідним натяком на справжнього злочинця. Образ русалки П. Кулакова обирає невипадково: на неї перетворюється вбита дівчина, душа якої не має спокою. Тому вона приходить у мареннях до свого ката, доводячи його до божевілля.

Не менш небезпечним виступає локус лісу. За народними віруваннями, це місце перебування різних демонічних персонажів, «інший» світ, не підвладний людині. «Безлюдний ліс шурхотів опалим листям. Темрява, що клубочилася в чагарниках, обступила дівчину, посилюючи страх. Знайома з дитинства місцевість враз стала для неї лабіринтом Мінотавра, а недовга дорога додому – стежкою крізь зачарований ліс» [3, с. 75]. У трилері «Я пам'ятатиму твоє обличчя» П. Кулакова вбивцю наділяє демонічними рисами, тому дівчина не відразу зрозуміла, що небезпеки слід чекати не від міфічних істот, а від звичайної людини. Ліс завжди приваблював аскетів, тих, хто бажав відгородитися від усього мирського. Злочинець, яким виявився Михайло Шпортьак, вів подвійне життя: з одного боку, він голова сільради, чуйна, турботлива людина, а з іншого – холоднокровний вбивця, який полює на дівчат, схожих на першу жертву. Таким чином, ліс належить до двох світів, де «чужий» простір перетворюється на «свій», адже символізує потаємне життя Михайла, заборонене стороннім.

О. Тиховська, досліджуючи магію та міфологію в українському фольклорі Закарпаття, наголошує: «Як земний простір поділявся на

локації, підвладні людям і демонам, так і доба сприймалася нашими предками як дві часові площини, у кожній із яких «господар» був інший. День (світла частина доби) асоціювався з добром і належав людям, ніч уявлялася підвладною демонічним сутностям» [7, с. 200]. Усі містичні події в романі відбуваються в темний проміжок доби. Так, заблукавши в лісі, Віра та Борис знаходять напівпритомну дівчину, більше схожу на якусь істоту, що торувала собі шлях через хащі в пошуках порятунку. Посеред ночі на порозі в Андрія з'являється Зоряна, налякана дивною знахідкою в чагарниках. У трилері вбивця своїми вчинками перетинає дозволену межу, а отже, сприймається більше як щось демонічне, нелюдське, тому й відчуває себе «господарем» у темний проміжок часу.

Висновки. Отже, у містичному трилері П. Кулакової «Я пам'ятатиму твоє обличчя» простір має свою специфіку. З одного боку, він позначений символікою, запозиченою з українського фольклору, тому співвідноситься зі світом міфічних істот і пов'язаний з локусами озера та лісу. З іншого, впливає на характеротворення персонажів, розкриває їхні душевні поривання. Так, Андрій прагне змін, спокою, а Михайло намагається приховати свою справжню сутність.

Література

1. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору: монографія. Вид. 2-е, доп. й перероб. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. 309 с.
2. Колесник О. Місто як герой трилеру. *Докса: зб. наук. праць з філософії та філології*. Вип. 2(32). Репрезентація міста в культурних, історичних та соціальних практиках. Одеса: Акваторія, 2019. С. 233–240.
3. Кулакова П. Я пам'ятатиму твоє обличчя. К.: Темпора, 2023. 236 с.
4. Охріменко А. Символіка простору свого і чужого в трилерах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*: зб. наук. праць. Херсон: ХДУ, 2011. Вип. 14. С. 282–285.
5. Охріменко А.С. Трилер як тип тексту: теоретичний аспект. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14(5). С. 394–401.
6. Поліна Кулакова: «Я пишу те, що мені подобається читати» : [розмовляла Мар'яна Зеленюк]. URL: <https://blog.yakaboo.ua/polina-kulakova-ya-pyshu-te-shcho-meni-podobayetsya-chytaty/>.
7. Тиховська О. Магія та міфологія в українському фольклорі Закарпаття: етнопсихологічний аспект. Ужгород: РІК-У, 2021. 512 с.